

23.2.2021

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite Eduskunnan lakivaliokunnan asiantuntijapyyntö Helsingin vankilalle

Asia HE 246/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa sekä vankeuslain ja eräiden muiden seuraamusten täytäntöönpanosta annettujen lakien muuttamisesta

Kyseessä on laaja Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan vaikuttava lakipaketti, joka liittyy osin myös Roti-hankkeeseen (Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämis- ja tietojärjestelmähanke). Yleisellä tasolla voi todeta, että hallituksen esityksessä ehdotetut muutokset toisivat parannuksia käytännön työssä havaittuihin lainsäädännön puutteisiin. Esimerkkinä viranomaisyhteistyötä helpottavat esitykset mahdollistaa lain nojalla oma-aloitteisesti erikseen määriteltyjen tietojen luovuttaminen ulosottoviranomaisille sekä salassapitosäännösten estämättä ja myös oma-aloitteisesti mahdollisuus luovuttaa välttämättömiä turvallisuustietorekisterin tietoja poliisille, pääesikunnalle, Tullille ja Rajavartiolaitokselle rekisterin mukaisesti käyttötarkoituksiin. Seuraavassa huomioita ja kannanottoja joihinkin hallituksen esityksessä esitettyihin seikkoihin.

Vankeus- ja tutkintavankeuslaki

Kurinpitomenettely

Huomautusta (nykyisin muistutus) esitetään otettavaksi osaksi kurinpitorangaistuksia. Päätösvalta huomautuksen antamisessa on säilymässä ennallaan eli päätöksen tekisi edelleen turvallisuudesta vastaava virkamies, kun muissa kurinpitopäätöksessä päätöstoimivalta on johtajalla. Tämä on toimiva jako, mikäli huomautuksen antamisen toimivaltaa ei katsota voitavan antaa rikosseuraamusesimiehelle.

Rikosseuraamuslaitoksen virkarakenneuudistuksen myötä päätöstoimivaltaa tulee siirtymään virkahierarkiassa nykyistä alemmalle virkamiestasolle. Rikosseuraamusesimiehen tehtävä ohjaus- ja valvontahenkilökunnan lähiesimiehenä ja vankeusprosessin osalta esimiestehtävä henkilökunnan työskentelyä ohjaavassa roolissa tukisi päätöstoimivallan antamista huomautuksen osalta rikosseuraamusesimiehelle. Päätöstoimivaltaiset rikosseuraamusesimiehet voisi tarvittaessa määrätä työjärjestyksessä.

Muistutuksen siirtäminen osaksi kurinpitorangaistuksia mahdollistaa oikaisun hakemisen päätökseen, mikä on perusteltua vankien oikeusturvan kannalta. Toisaalta huomautuksen oikaisumenettelystä voitaisiin säätää myös ilman että huomautusta siirretään osaksi kurinpitorangaistuksia. Pohdintaa tämän muutoksenhakumahdollisuuden osalta on lisää seuraavassa kohdassa muutoksenhaku.

23.2.2021

Muutoksenhaku

On esitetty mahdollisuus hakea muutosta päätökseen vangin erillään pitämisestä kurinpitoasian selvittämiseksi. Tämä erillään pitämisen aika on lain mukaan otettava huomioon vähennyksenä kurinpitorangeistusta määrättäessä eikä siihen liity harkintaa. Erillään pito tulee siten huomioiduksi aina kurinpitokäsittelyssä ja kurinpitopäätöksiin sisältyy aina muutoksenhakuoikeus. Mikäli vanki hakee muutosta sekä erillään pitämisestä järjestysrikkomuksen selvittämisen aikana että kurinpitopäätöksestä, näiden oikaisuvaatimusten käsittelyn täytyy yhdistyä toisiinsa, koska toinen vaikuttaa toiseen.

Niissä tapauksissa, joissa asian selvittäminen keskeytettäisiin turvallisuudesta vastaavan apulaisjohtajan päätöksellä jo selvitysvaiheessa laissa määrätyillä perusteilla erillään pitoa asian selvittämisen vuoksi ei voi huomioida kurinpitopäätöksessä. Muutoksenhakumenettelyn laajentamisen perustelu näiltä osin olisi jälkikäteisen valvonnan näkökulma, jolla olisi tulevaa toimintaa ohjaava merkitys.

Päihitteettömyyden valvonta

-Nykyisen lainsäädännön mukaan ei ole mahdollista, että suljetuissa vankiloissa virtsanäyte voitaisiin ottaa myös, jos vanki sitä itse toivoo päihitteettömyyden tukemiseksi ollessaan sijoitettuna ns. normaalille vankiosastolle eli ei sitoumusosastolle. Tällä voitaisiin tukea vankien päihitteettömyyspyrkimyksiä positiivisella valvonnalla. Tuki ja kontrolli yhdistyisivät vangin kanssa yhdessä asetettuja tavoitteita so. päihitteettömyyspyrkimyksiä edistävällä tavalla. Kaikki vangit eivät myöskään pääse tai voi osallistua suljetussa vankilassa sellaiseen päihdekuntoutukseen, missä nykylainsäädännön mukaan voidaan testaamalla valvoa päihitteettömyyteen sitoutumista.

-Päihdetestaus avolaitokseen sijoittamisen edellytyksenä. Sen jälkeen kun arviointikeskus on tehnyt päätöksen vangin sijoittamisesta suljetusta vankilasta avolaitokseen ei suljetussa vankilassa voida testata vankia tällä perusteella. Seuraava testaus on avolaitoksessa. Arviointikeskus tekee sijoituspäätöksiä avolaitoksiin myös etukäteen siten, että avolaitospaikkaa jonotetaan ja siirto on mahdollinen vasta vankipaikan vapautuessa kyseisestä avolaitoksesta. Kyseessä voi olla muutamia viikkojakin kestävä odotusaika. Tänä väliaikana päätöksen tekemisestä avolaitokseen siirtymiseen ei vankia voi testata avolaitosedellytysten selvittämisen perusteella, koska päätös on jo arviointikeskuksen toimesta tehty ja edellytykset selvitetty. Kuitenkin toistuvasti vanki näissä tapauksissa siirretään avolaitoksista takaisin suljettuun vankilaan vangin annettua positiivisen tulonäytteen välittömästi avolaitokseen saapumisen jälkeen. Vanki ei ole päihtynyt, mutta vankilaan saapumisen yhteydessä otettu näyte on positiivinen.

Näiden turhien avolaitokseen ja takaisin suljettuun vankilaan siirtojen välttämiseksi tulisi laissa olla mahdollisuus testata suljetusta vankilasta avolaitokseen sijoitettu vanki vielä välittömästi ennen siirtoa niissä tapauksissa, kun vankia ei siirretä avolaitokseen välittömästi arviointikeskuksen sijoituspäätöksen jälkeen. Välitön siirto on ensisijainen menettelytapa, mutta se ei aina ole mahdollinen esimerkiksi avolaitosten paikkatilanteesta tai arviointikeskuksen työtilanteesta johtuen.

23.2.2021

-Päihdetestaus jo valvotun koevapauden edellytysten selvittämisen aikana on tarpeellinen lisäys. Tähän liittyy sama seikka kuin edellä avolaitospäätöksissä. Testausmahdollisuus täytyisi olla suljetussa vankilassa valvotun koevapauden päätöksen tekemisen jälkeenkin, ei ainoastaan päätöstä varten tehdyn edellytysten selvittämisen aikana, siihen asti kun vanki siirtyy valvottuun koevapauteen. Avolaitoksissa tätä ongelmaa ei ole, koska vanki sitoutuu päihitteettömyyteen avolaitokseen sijoittamisen ehtona ja siten hänen testaamiselleen on peruste olemassa koko avolaitoksessa oloajan.

Päätösvalta

Rikosseuraamuslaitoksen koulutus- ja virkarakenneuudistuksen näkökulmasta on joiltakin osin perusteltua ja tarkoituksenmukaista siirtää päätöstoimivaltaa alemmalle virkamiestasolle myös ilman kiireellisyysedellytystä.

Vankiloihin on uudistuksen myötä tullut uutena virkanimikkeenä rikosseuraamustyöntekijä. Rikosseuraamustyöntekijä vankilassa on ohjaus- ja valvontatehtävissä toimiva virkamies kuten vartija ja ohjaaja. Eräisiin toimivaltasäännöksiin on lisätty ohjaus- ja valvontatehtävissä toimiva virkamies päätöstoimivaltaiseksi virkamieheksi ilman tarkempaa rajausta. Kyseinen ryhmä on suurin henkilöstöryhmä vankiloissa, eikä ole vankilan toiminnan kannalta tarkoituksenmukaista tai toimivaa laajentaa päätöstoimivaltaa koko laajuudessa. Rajausta on syytä tehdä esimerkiksi siten, että työjärjestyksessä erikseen määrätään ne ohjaus- ja valvontatehtävissä toimivat virkamiehet, joilla olisi päätöstoimivaltaa eri asioissa. Käytännössä tarkoitetaan rikosseuraamustyöntekijöitä.

Henkilötietojen käsittely Rikosseuraamuslaitoksessa

Tapaajia ja muita vankiin yhteyttä pitäviä henkilöitä koskevien tietojen poistaminen rikosseuraamusrekisteristä kahden (2) vuoden kuluttua tapaamisajankohdasta tai muusta yhteydenpidosta tarkoittaa, että pitkäaikaisvankien tapaajatiedot poistuvat jo kesken rangaistuskauden ja tämä on käytännön tasolla ongelmallista laitosturvallisuuden ylläpitämisen näkökulmasta. Silloin kun vankeusrangaistus on pitempi kuin 2 vuotta, tulisi tapaajatiedot pystyä säilyttämään rekisterissä vähintään vankilassaoloajan.

Sama koskee turvallisuustietorekisterissä olevien tietojen osalta enimmäissäilytysajaksi esitettyä viittä (5) vuotta viimeisestä merkinnästä.

Muut huomiot ja esitykset, jotka eivät sisälly lausuttavaan hallituksen esitykseen

Yhteydenpito videoyhteyden välityksellä (vankeuslaki 13:13 §)

Vangille voidaan tämän pykälän perusteella antaa lupa olla yhteydessä lähiomaisiinsa tai muihin läheisiinsä käyttäen videoyhteyttä tai muuta soveltuvaa teknistä yhteydenpitotapaa (skype), jossa osallistujilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Yhteydenpito voidaan järjestää myös muun vangille tärkeän henkilön kanssa yhteyksien säilymiseksi tai muusta tärkeästä syystä.

23.2.2021

Myös asiamiehen tapaaminen on vangin tai asiamiehen pyynnöstä voitu järjestää videoyhteyden välityksellä.

Kyseisessä lakipykälässä tapaamismahdollisuudet videon tai muun soveltuvan yhteyden välityksellä on säädetty hyvin rajoitetusti koskemaan lähiomaisia, muita läheisiä tai pykälässä mainituilla perusteilla muita vangille tärkeitä henkilöitä sekä pyynnöstä myös asiamiestä. Pykälää ei voi soveltaa laventaen sitä muihin kuin siinä nimenomaisesti mainittuihin tapauxiin.

Koronapandemia on tuonut mukanaan lisääntyneen tarpeen myös muiden kuin pykälässä sallittujen tapaamisten järjestämisestä videon tai skypen välityksellä. Tässä yhteydessä on noussut esille yhteydet esimerkiksi tiedotusvälineisiin. Tiedotusvälineiden edustajat haluavat aika ajoin haastatella vankeja, eikä tämä ole ollut koronan vuoksi mahdollista muuten kuin puhelimen välityksellä. Normaalitilanteessa on järjestetty vangin ja tiedotusvälineiden edustajan tapaaminen vankilassa. Vankien tapaamiset eivät ole toteutuneet koronan leviämisaikana olevissa vankiloissa, vaan vankien tapaamiset toteutetaan skypen välityksellä. Mikäli vanki suostuu haastatteluun, olisi yksinkertaista mahdollistaa tämä tapaaminen videon/skypen välityksellä. Menettely olisi sama kuin muissakin valvotuissa ja valvomattomissa tapaamisissa eli vanki varaa tapaamisen ja se toteutetaan skypellä.

Esitän kyseisen pykälän käyttömahdollisuuden laajentamista pysyvästi myös yhteyksiin tiedotusvälineisiin, mikä helpottaisi sekä haastattelujen järjestämistä että vankilan toimintaa.

Tutkintavankien omien vaatteiden käyttö vankeuslakia vastaavaksi

Lähtökohtana sekä vankeus- että tutkintavankeuslaissa on, että vangit saavat käyttää omia vaatteitaan. Tällä hetkellä tutkintavankien osalta voidaan rajoittaa ainoastaan yksittäisen tutkintavangin yksittäisen vaatekappaleen haltuun antamista. Tarve mahdollisuuteen rajoittaa omien vaatteiden käyttöä vankeuslakia vastaavasti vankilassa tai sen osastolla myös tutkintavankilassa on vankilan järjestyksen tai turvallisuuden taikka valvonnan vaatimista syistä tullut aikaisempaa tärkeämmäksi. Tämä koskee erityisesti tutkintavankeja, jotka aktiivisesti toimivat järjestyneiden rikollisryhmien hyväksi ja lukuun tutkintavankeusaikana.

Ei lausuttavaa yhdyskuntaseuraamuksia, yhdistelmärankaistusta eikä rankaistusajan suunnittelua koskien.

Lakien voimaantulo

Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan kehittämis- ja tietojärjestelmähanke Roti on edennyt siten, että uusi tietojärjestelmä on tämän hetkisen tiedon mukaan tarkoitus ottaa käyttöön syyskuussa 2021.

Eeva Säisä
johtaja
Helsingin vankila